

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за липень 2022 року

Зміст

1. Спори, що виникають із трудових відносин	5
1.1. Строки звернення до суду у справах щодо трудових правовідносин врегульовано нормами КЗпП України, а не нормами ЦК України, тому посилання на положення пункту 4 частини першої статті 263 ЦК України щодо зупинення перебігу позовної давності є помилковим.	5
Не може бути поважною причиною пропуску строку звернення до суду лише посилання особи на проходження нею служби в АТО /ООС без підтвердження належними й допустимими доказами непереборних обставин його пропуску	5
2. Спори, що виникають із спадкових відносин	7
2.1. Усунення від права на спадкування особи, яка на момент подання відповідного позову вже померла, є неможливим, оскільки її цивільна правоздатність уже припинилася	7
2.2. Відсутність у спадкоємця свідоцтва про право на спадщину сама по собі не може бути підставою для відмови в задоволенні вимог кредитора	8
2.3. Виявлення нотаріусом розбіжностей між заявленими спадкоємцем правами та наданими документами після відкриття спадкової справи є об'єктивною обставиною, що не залежала від спадкоємця, і є поважною причиною для продовження строку для подання заяви про прийняття спадщини	10
2.4. Відсутність у тексті заповіту відомостей про те, що заповідач через фізичні вади здоров'я не може сам прочитати заповіт, а також що вчинення ним власноруч напису, що заповіт йому прочитано вголос, зміст його йому зрозумілий та з його слів записано правильно, вказує на відсутність підстави для кваліфікації заповіту як нікчемного, а тому немає й підстав для відмови у вчиненні нотаріальної дії	11
3. Спори, що виникають із сімейних відносин	13
3.1. Під час вирішення спору про забезпечення повернення дитини до країни проживання слід звертати увагу, коли розпочато процедуру повернення такої дитини. У разі якщо судова процедура повернення дитини до країни проживання розпочата до спливу річного строку з моменту викрадення, варто застосовувати положення частини першої статті 12 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей	13
3.2. Озвучена в судовому засіданні думка дитини не є єдиною підставою, яка враховується під час вирішення питання про позбавлення батьківських прав, оскільки вона може бути висловлена під впливом певних зовнішніх факторів, яким дитина через малолітній вік	

неспроможна надавати об'єктивну оцінку, та не завжди відповідає інтересам самої дитини	16
3.3. У разі коли батьки народженої дитини не дійшли згоди щодо її імені та/або прізвища, суд, ураховуючи інтереси обох батьків, може надати запропоноване батьками подвійне ім'я та/або прізвище, що узгоджується із частиною другою статті 145, частиною другою статті 146 СК України	18
4. Спори, що виникають із правочинів	19
4.1. Для укладення договору позики, за яким позичальником є один із подружжя, отримання згоди другого з подружжя не потрібне, оскільки цей правочин, як правило, не стосується спільного майна подружжя. Звернення стягнення на майно, що є спільною сумісною власністю подружжя, можливе в разі встановлення судом, що договір позики був укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї і позика використана на її потреби	19
4.2. Нікчемність і, відповідно, недійсність із моменту укладення кредитного договору його умов щодо сплати позичальником комісії (за надання фінансового інструменту, за надання кредитних ресурсів, за обслуговування кредитної заборгованості) має наслідком здійснення перерахунку всіх складових частин заборгованості, які стягує банк	21
5. Спори щодо недоговірних зобов'язань	23
5.1. Саме по собі виправдання особи судом за обвинуваченням по одному з двох злочинів, що становлять ідеальну сукупність, не свідчить про наявність підстав для відшкодування їй державою моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування і прокуратури	23
5.2. Самі по собі факти порушення в межах кордонів України (зокрема, у періоди проведення АТО, ООС) громадського порядку, миру, знищення чи пошкодження майна, створення загрози безпеці та загибелі цивільних осіб без їх обґрунтування належними й допустимими доказами не є підставою для покладення на державу Україна відповідальності за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод	25
6. Спори щодо прав інтелектуальної власності	28
6.1. Вимога про визнання недійсною державної реєстрації авторського права не є належним способом захисту прав, оскільки право на твір виникає з моменту його створення	28
7. Питання процесуального права	30
7.1. Позов про відшкодування моральної шкоди, завданої невиконанням рішення в адміністративній справі у формі бездіяльності, дій і рішень суду, до держави Україна, в особі суду, не може розглядатися	

за правилами будь-якого судочинства, оскільки оскарження діянь суддів (судів) щодо розгляду та вирішення справ, а також оскарження судових рішень поза порядком, передбаченим процесуальним законом, не допускається, така справа на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України в цій частині позовних вимог підлягає закриттю	30
7.2. До понесених стороною витрат на професійну правову допомогу належать як витрати, оплачені стороною / третьою особою до моменту заявлення вимоги про їх відшкодування, так і ті, які будуть оплачені нею в майбутньому	32
7.3. У разі звернення особи з позовом про стягнення аліментів за одночасної наявності судового рішення про стягнення аліментів на користь інших осіб, яке перебуває на примусовому виконанні, останні мають право брати участь у справі про стягнення аліментів на користь заявника, оскільки мають у ній юридичну зацікавленість до вирішення спору, тобто є заінтересованими особами	34
7.4. Початок перебігу строку на подання зустрічної позовної заяви пов'язується з постановленням ухвали про відкриття провадження у справі, а не зі зміною підстав позову, збільшенням чи зменшенням позовних вимог	36
7.5. Апеляційний перегляд судових рішень можливий лише за наявності матеріалів справи. Якщо судове провадження втрачене, то апеляційний перегляд судових рішень можливий лише після його відновлення	38

1. Спори, що виникають із трудових відносин

1.1. Строки звернення до суду у справах щодо трудових правовідносин врегульовано нормами КЗпП України, а не нормами ЦК України, тому посилання на положення пункту 4 частини першої статті 263 ЦК України щодо зупинення перебігу позовної давності є помилковим.

Не може бути поважною причиною пропуску строку звернення до суду лише посилання особи на проходження нею служби в АТО / ООС без підтвердження належними й допустимими доказами непереборних обставин його пропуску

Об липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до державної установи «Вінницький обласний лабораторний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» (далі – ДУ «Вінницький ОЛЦ МОЗ України»), відокремленого структурного підрозділу Тульчинського міжрайонного відділу лабораторних досліджень державної установи «Вінницький обласний лабораторний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» (далі – ВСП Тульчинського МВ ЛД ДУ «Вінницький ОЛЦ МОЗ України») про визнання наказу про звільнення незаконним та його скасування, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу.

Суд установив, що ОСОБА_1 працювала на посаді фельдшера-лаборанта санітарно-гігієнічної лабораторії ВСП Тульчинського МВ ЛД ДУ «Вінницький ОЛЦ МОЗ України». Після укладання між позивачем та Міністерством оборони України контракту в січні 2018 року про проходження ОСОБА_1 військової служби у Збройних Силах України терміном на три роки з зазначеної посади в лютому 2018 року позивача було звільнено. ОСОБА_1 є учасником бойових дій та звільнена в запас за станом здоров'я.

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів з огляду на таке.

Гарантії, передбачені частинами третьою, четвертою статті 119 КЗпП України, надаються не тільки особам, які були призвані на військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, але і тим, що були прийняті на військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, чи настання особливого періоду.

Верховний Суд зазначав, що незаконність звільнення позивача із займаної посади, його звільнення з порушенням вимог частини третьої статті 119 КЗпП України підтверджено як місцевим судом, так і апеляційним судом.

Строки звернення до суду у справах щодо трудових правовідносин врегульовано нормами КЗпП України, а не нормами ЦК України, тому посилання заявника на неврахування положення пункту 4 частини першої статті 263 ЦК України щодо зупинення перебігу позовної давності є помилковими.

Звертаючись з позовом, ОСОБА_1 просила суд поновити її строк для звернення до суду.

Повторюючи загальне правило про те, що строк для звернення обчислюється з дня, коли працівник дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, стаття 233 КЗпП України конкретизує це правило стосовно звільнення працівника. У цьому разі строк обчислюється з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки із записом про звільнення.

Встановлені статтею 233 КЗпП України строки звернення до суду застосовуються незалежно від заяви сторін. Ці строки не перериваються і не зупиняються.

Відповідно до статті 234 КЗпП України у разі пропуску з поважних причин строків, установлених статтею 233 цього Кодексу, районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд може поновити ці строки. Ця правова норма не передбачає переліку поважних причин для поновлення строку, оскільки їх поважність визначається в кожному випадку залежно від конкретних обставин. Як поважні причини пропуску строку, встановленого у частині першій статті 233 КЗпП України, мають кваліфікуватися ті, які об'єктивно перешкоджали чи створювали труднощі для своєчасного звернення до суду та підтверджені належними доказами.

Передбачений статтею 233 КЗпП України місячний строк поширюється на всі випадки звільнення незалежно від підстав припинення трудового договору. Наслідки пропуску строку звернення до суду у вигляді відмови в задоволенні позову застосовуються судом лише, якщо буде встановлено, що право або охоронюваний законом інтерес особи дійсно порушені, але такі строки пропущено та підстав для їх поновлення не встановлено. У разі коли такі право чи інтерес не порушені, суд відмовляє в позові з підстав його необґрунтованості.

Суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що ОСОБА_1 була прийнята на військову службу за контрактом, тому вона не підлягала звільненню, що передбачено положеннями статті 119 КЗпП України, однак за захистом своїх трудових прав позивач звернулася до суду з пропуском строку, встановленого частиною першою статті 233 КЗпП України, оскільки ОСОБА_1 отримала трудову книжку 16 жовтня 2018 року, а до суду із позовом звернулася у лютому 2021 року. При цьому позивач не надала належних та допустимих доказів на підтвердження поважності причин пропуску строку для звернення до суду з відповідним позовом, а також того, що її своєчасному зверненню перешкоджали непереборні обставини, які зробили неможливим або значно утруднили таке звернення.

Посилання ОСОБА_1 на проходження служби в АТО/ООС також не може бути поважною причиною пропуску строку звернення до суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 6 липня 2022 року у справі № 148/201/21 (провадження № 61-16063св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105218298>.

2. Спори, що виникають із спадкових відносин

2.1. Усунення від права на спадкування особи, яка на момент подання відповідного позову вже померла, є неможливим, оскільки її цивільна правоздатність уже припинилася

13 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, в інтересах якої діє законний представник ОСОБА_3, треті особи: приватні нотаріуси Київського міського нотаріального округу, Служба у справах дітей та сім'ї Оболонської районної в м. Києві державної адміністрації, про усунення особи від права на спадкування за законом.

Суд установив, що сім'я позивача проживала у приватизованій квартирі. Її співвласниками, які брали участь у приватизації в рівних долях, стали: ОСОБА_1, його дружина ОСОБА_4 та син ОСОБА_5. Смерть ОСОБА_4 настала внаслідок злочинних дій ОСОБА_5. За фактом умисного вбивства було порушено кримінальне провадження щодо ОСОБА_5 за частиною першою статті 115 КК України. Після смерті дружини позивача ОСОБА_1 та ОСОБА_5 прийняли спадщину. Пізніше ОСОБА_5 помер, покінчивши життя самогубством; винесено постанову про закриття кримінального провадження на підставі пункту 5 частини першої статті 284 КПК України у зв'язку із смертю підозрюваного, тобто з nereабілітуючих підстав. Після смерті ОСОБА_5 відкрилася спадщина у вигляді 1/3 частини квартири та частини у спадковому майні, яка ним прийнята після смерті матері ОСОБА_4. Спадщину після смерті ОСОБА_5 прийняв позивач та донька померлого ОСОБА_2.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, посилаючись на відсутність підтвердження факту злочинного діяння ОСОБА_5.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, усунув ОСОБА_5 від права на спадкування за законом на спадкове майно, що залишилось після смерті ОСОБА_4. При цьому апеляційний суд дійшов висновку про те, що ОСОБА_5 умисно позбавив життя матір ОСОБА_4, що підтверджено постановою про закриття кримінального провадження з nereабілітуючих підстав.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, змінив мотиви відмови в задоволенні позову ОСОБА_1 з огляду на таке.

У частині першій статті 1224 ЦК України встановлено, що не мають права на спадкування особи, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя. Положення абзацу першого цієї частини не застосовується до особи, яка вчинила такий замах, якщо спадкодавець, знаючи про це, все ж призначив її своїм спадкоємцем за заповітом.

Враховуючи визначення суб'єкта кримінального правопорушення, особою, яка може бути усунена судом від права на спадкування внаслідок умисного позбавлення життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинення замаху на їхнє життя, є лише фізична особа.

Оскільки фізичні особи володіють певними правами та обов'язками та реалізують їх, вони наділяються цивільною правосуб'єктністю, що складається з цивільної правоздатності та цивільної дієздатності.

У частині першій статті 25 ЦК України встановлено, що цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті.

Оскільки цивільну правоздатність має лише фізична особа, яка є живою, усунути від права на спадкування особу, яка на момент подання відповідного позову вже померла, є неможливим, оскільки її цивільна правоздатність вже припинилась.

Суд установив, що позивач звернувся до суду з позовом про усунення ОСОБА_5 від права на спадкування за законом після смерті останнього. Зазначене унеможлиблює вирішення спору шляхом усунення померлого ОСОБА_5 від права на спадкування, внаслідок чого позовні вимоги ОСОБА_1 задоволенню не підлягають.

Переглядаючи справу в апеляційному порядку, суд апеляційної інстанції на вказане належної уваги не звернув. Таким чином, суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок про відмову у позові, але помилився щодо мотивів такої відмови.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 липня 2022 року у справі № 755/17978/20 (провадження № 61-16733св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105402195>.

2.2. Відсутність у спадкоємця свідоцтва про право на спадщину сама по собі не може бути підставою для відмови в задоволенні вимог кредитора

21 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом Акціонерного товариства «ОТП Банк» (далі – АТ «ОТП Банк») до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Суд установив, що Закрите акціонерне товариство «ОТП Банк», правонаступником якого є АТ «ОТП Банк», та ОСОБА_3 уклали кредитний договір, за яким позичальниця отримала грошові кошти на споживчі цілі. Зобов'язання банк виконав у повному обсязі, проте ОСОБА_3 зобов'язання за кредитним договором належним чином не виконувала. На забезпечення зобов'язань за кредитним договором банк та відповідачі уклали нотаріально посвідчений договір іпотеки, предметом якого є нежитлові будівлі. У зв'язку з невиконанням зобов'язань позичальницею банк звернувся до суду, який стягнув солідарно з відповідачів на користь АТ «ОТП Банк» заборгованість за кредитним договором. На час звернення до суду з цим позовом рішення суду не виконане, до органів виконавчої служби з заявою про примусове виконання рішення суду банк не звертався.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив, у рахунок погашення заборгованості за договором кредиту звернув стягнення на предмет іпотеки за договором іпотеки на нежитлові будівлі шляхом продажу на прилюдних торгах у межах процедури виконавчого провадження.

Іпотекодавцями були ОСОБА_3 і ОСОБА_2, який помер (його спадкоємцем є ОСОБА_1).

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Відповідно до статті 41 Закону України «Про іпотеку» реалізація предмета іпотеки, на який звертається стягнення за рішенням суду або за виконавчим написом нотаріуса, проводиться, якщо інше не передбачено рішенням суду, шляхом продажу на прилюдних торгах, у тому числі у формі електронних торгів, у межах процедури виконавчого провадження, передбаченої Законом України «Про виконавче провадження», з дотриманням вимог цього Закону.

Відповідно до частин першої, другої, третьої статті 23 Закону України «Про іпотеку» у разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою.

Особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі і на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

Згідно з частиною першою статті 1297 ЦК України у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно.

У частині третій статті 1296 ЦК України зазначено, що відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину.

Аналіз цих норм права дає підстави для висновку, що спадкові права є майновим об'єктом цивільного права, оскільки вони надають спадкоємцям можливість успадкувати майно (прийняти спадщину). Отримання спадкоємцем, який прийняв спадщину, свідоцтва про право на спадщину відповідно до статті 1296 ЦК України є правом, а не обов'язком спадкоємця, однак відсутність у спадкоємця такого свідоцтва не може бути підставою для відмови у задоволенні вимог кредитора.

У справі, що переглядалася, єдиною спадкоємицею, яка прийняла спадщину після ОСОБА_2, є ОСОБА_1, яка отримала свідоцтво про право на спадщину за законом після померлого чоловіка ОСОБА_2.

Звертаючись до суду з позовом, банк зазначав, що ОСОБА_3 належним чином не виконала своїх зобов'язань за кредитним договором, забезпечених іпотекою, де іпотекодавцями були ОСОБА_3 та ОСОБА_2, який помер, та його спадкоємцем є ОСОБА_1, рішення суду щодо стягнення заборгованості за кредитним договором не виконано, тому банк набув право звернути стягнення на предмет іпотеки, зокрема, який успадкувала ОСОБА_1.

Верховний Суд зазначав, що хоча ОСОБА_1 не отримала свідоцтво про право на спадщину саме іпотечного майна, проте вона відповідає за зобов'язаннями

спадкодавця ОСОБА_2 у межах вартості майна, одержаного у спадщину, оскільки спадщину прийняла.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 липня 2022 року у справі № 537/4780/18 (провадження № 61-8721св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105359290>

2.3. Виявлення нотаріусом розбіжностей між заявленими спадкоємцем правами та наданими документами після відкриття спадкової справи є об'єктивною обставиною, що не залежала від спадкоємця, і є поважною причиною для продовження строку для подання заяви про прийняття спадщини

20 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – приватний нотаріус Миколаївського міського нотаріального округу Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції, про визначення додаткового строку для прийняття спадщини за законом.

Суд установив, що спочатку помер рідний брат позивача ОСОБА_3, якому за життя належала квартира; через два дні після його смерті – їхня мати ОСОБА_4. Позивач як спадкоємець першої черги після смерті матері та як спадкоємець другої черги після смерті брата звернулася до приватного нотаріуса Миколаївського міського нотаріального округу із заявами про прийняття спадщини. ОСОБА_1 отримала свідоцтво про право на спадщину за законом щодо майна матері, проте їй було відмовлено у видачі свідоцтва про право власності після смерті брата, оскільки власником спадкового майна (квартири) є також ОСОБА_2.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, визначив ОСОБА_1 додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини після смерті ОСОБА_3. При цьому суди керувалися тим, що позивач у шестимісячний строк з дня відкриття спадщини вжила всіх необхідних заходів для вступу у права спадкоємиці після смерті брата ОСОБА_3 та матері ОСОБА_4.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

За позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

Правила частини третьої статті 1272 ЦК України про надання додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини можуть бути застосовані, якщо: 1) у спадкоємця були перешкоди для подання такої заяви; 2) ці обставини визнані судом поважними.

Якщо спадкоємець пропустив шестимісячний строк для подання заяви про прийняття спадщини з поважних причин, закон гарантує йому право на звернення до суду з позовом про визначення додаткового строку на подання такої заяви.

Задовольняючи позовні вимоги, суди дійшли правильних висновків про те, що наведені позивачем підстави пропуску строку на подання заяви про прийняття спадщини є поважними. Зокрема, посилання ОСОБА_1 на те, що при поданні нею заяви про прийняття спадщини після смерті матері ОСОБА_4 приватним нотаріусом Миколаївського міського нотаріального округу заведена спадкова справа з урахуванням успадкованого ОСОБА_4 майна після смерті сина ОСОБА_3 та для подальшої видачі свідоцтва ОСОБА_1 про право на спадщину на підставі статті 1276 ЦК України. Проте при підготовці до видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріусом виявлено розбіжності між заявленими правами та наданими документами, а саме виявлено факт заведення іншим нотаріусом спадкової справи щодо майна ОСОБА_3 – квартири, право власності на яку зареєстровано за ОСОБА_2.

При цьому Верховний Суд зазначав, що оцінка наданих спадкоємцем документів для прийняття спадщини проводиться нотаріусом, який вчиняє відповідну нотаріальну дію, зокрема відкриття спадкової справи. Виявлення нотаріусом розбіжностей між заявленими спадкоємцем правами та наданими документами після відкриття спадкової справи є об'єктивною обставиною, що не залежала від спадкоємця, та є поважною причиною для продовження строку для написання заяви про прийняття спадщини.

Ухваливши рішення про задоволення позову, суди установили, що ОСОБА_1 пропустила строк для прийняття спадщини після смерті брата ОСОБА_3 з поважних та об'єктивних причин, що є підставою для задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 липня 2022 року у справі № 489/5656/20 (провадження № 61-2631св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105372011>.

2.4. Відсутність у тексті заповіту відомостей про те, що заповідач через фізичні вади здоров'я не може сам прочитати заповіт, а також що вчинення ним власноруч напису, що заповіт йому прочитано вголос, зміст його йому зрозумілий та з його слів записано правильно, вказує на відсутність підстави для кваліфікації заповіту як нікчемного, а тому немає й підстав для відмови у вчиненні нотаріальної дії

20 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Третьої львівської державної нотаріальної контори про скасування постанови про відмову у вчиненні нотаріальних дій.

Суд установив, що ОСОБА_1 після смерті свого батька ОСОБА_2 звернувся до державної нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини за заповітом, який був посвідчений радником з консульських питань Посольства України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. У заповіті зазначено, що спадкодавець належну йому частину квартири заповів сину ОСОБА_1; заповіт прочитано йому вголос і підписано ним власноручно у присутності радника з консульських питань у приміщенні консульською відділу Посольства України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Державний нотаріус

відмовив позивачу у видачі свідоцтва про право на спадщину на майно ОСОБА_2, зазначивши про відсутність у тексті заповіту відомостей про те, що заповідач через фізичні вади здоров'я не може сам прочитати заповіт та інше. Також у висновку доцента кафедри офтальмології ЛНМУ зазначено про ймовірність втрати зору спадкодавця.

Місцевий суд відмовив у задоволенні позовних вимог через їх недоведеність.

Апеляційний суд змінив рішення місцевого суду, зазначивши, що заповіт вголос прочитав радник з консульських питань посольства України у Великобританії, що в даному випадку недопустимо, оскільки заповіт мав бути прочитаний іншою незаінтересованою особою – свідком, що не було зроблено. З урахуванням того, що у заповіті відсутня інформація про те, що заповіт посвідчувався в присутності свідків, колегія суддів погоджується з тим, що відповідно до вимог частини першої статті 1257 ЦК України цей заповіт є нікчемним, як такий, що складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення.

Верховний Суд скасував рішення судів і задовольнив позовні вимоги спадкоємця з огляду на таке.

Якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт, посвідчення заповіту має відбуватися при свідках (стаття 1253 ЦК України, абзац третій частини другої статті 1248 ЦК України). У випадках, встановлених абзацом третім частини другої статті 1248 і статтею 1252 цього Кодексу, присутність не менш як двох свідків при посвідченні заповіту є обов'язковою (частина друга статті 1253 ЦК України).

За загальним правилом нотаріальне посвідчення такого правочину, як заповіт в Україні здійснюється нотаріусом; нотаріальне посвідчення заповіту за кордоном покладено на консульські установи та дипломатичні представництва України; право на заповіт може бути здійснене протягом усього життя особи і включає в себе як право на складення заповіту або кількох заповітів, так і права на їх зміну чи скасування. Усі наведені правомочності заповідача в сукупності із засобами їх правової охорони та захисту є реалізацією свободи заповіту, яка є принципом спадкового права; свобода заповіту охоплює особисте здійснення заповідачем права на заповіт шляхом вільного волевиявлення, яке, будучи належним чином вираженим, піддається правовій охороні і після смерті заповідача.

Кваліфікація заповіту як нікчемного із мотивів розширеного розуміння вимог до форми і порядку його посвідчення, про які згадується у частині першій статті 1257 ЦК України, порушить принцип свободи заповіту. За відсутності дефектів волі та волевиявлення заповідача при складанні і посвідченні заповіту кваліфікація останнього як нікчемного з підстав, що прямо не передбачені ані цією статтею, ані взагалі нормами глави 85 ЦК України, по суті скасовує вільне волевиявлення заповідача без можливості виразити свою волю шляхом складання іншого заповіту у зв'язку з його смертю. Тільки у разі наявності фізичних вад у заповідача, які позбавляють його можливості прочитати заповіт, посвідчення заповіту відбувається лише при свідках. І саме у цьому разі недотримання такої вимоги щодо

порядку посвідчення заповіту відповідно до частини першої статті 1257 ЦК України має наслідком нікчемність заповіту.

Верховний Суд зазначав, що тлумачення статті 50 Закону України «Про нотаріат» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) свідчить, що слід розмежовувати оскарження: 1) нотаріальної дії, 2) відмови у вчиненні нотаріальної дії; 3) нотаріального акта. Таке оскарження може бути реалізоване у тому випадку, якщо звернення з такою вимогою може призвести до відновлення порушеного права або інтересу.

У справі, що переглядалася, суди вважали, що заповіт ОСОБА_2 посвідчений з порушенням порядку посвідчення, оскільки відсутні два свідки при його посвідченні, і такий заповіт є нікчемним, тому немає підстав для скасування постанови нотаріуса про відмову у вчиненні нотаріальної дії. Суди не врахували, що: свобода заповіту як принцип спадкового права включає, серед інших елементів, також необхідність поваги до волі заповідача та обов'язковість її виконання; тільки у разі наявності фізичних вад у заповідача, які позбавляють його можливості прочитати заповіт, посвідчення заповіту відбувається лише при свідках. І саме у цьому разі недотримання такої вимоги щодо порядку посвідчення заповіту відповідно до частини першої статті 1257 ЦК України має наслідком нікчемність заповіту.

Суд установив, що в тексті заповіту відсутні відомості про те, що ОСОБА_2 через фізичні вади не міг сам прочитати заповіт. Заповідачем у заповіті власноручно написано, що «заповіт йому прочитано вголос, зміст його йому зрозумілий та з його слів записано вірно». За таких обставин відсутні підстави для кваліфікації заповіту ОСОБА_2 як нікчемного, тому немає й підстав для відмови у вчиненні нотаріальної дії.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 липня 2022 року у справі № 461/2565/20 (провадження № 61-21209св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105533339>.

3. Спори, що виникають із сімейних відносин

3.1. Під час вирішення спору про забезпечення повернення дитини до країни проживання слід звертати увагу, коли розпочато процедуру повернення такої дитини. У разі якщо судова процедура повернення дитини до країни проживання розпочата до спливу річного строку з моменту викрадення, варто застосовувати положення частини першої статті 12 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей

20 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1, в інтересах якого діє Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції, до ОСОБА_2, третя особа – Служба у справах дітей та сім'ї Печерської у м. Києві державної адміністрації,

про забезпечення повернення малолітньої дитини до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та зобов'язання вчинити дії.

Суд установив, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 є батьками малолітньої дитини ОСОБА_3, яка народилася і до виїзду в Україну постійно проживала у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Шлюб між сторонами відповідно до постанови Сімейного суду м. Ліверпуль було розірвано. Відповідач з дитиною без письмового дозволу позивача чи судового дозволу виїхала до України, де знаходяться дотепер. ОСОБА_2 самотійно в порушення постанов Сімейного суду м. Блекберн та батьківських прав позивача змінила місце проживання спільної дитини.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову про повернення малолітньої дитини до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, мотивуючи тим, що дитина прижилася у новому середовищі, відвідує навчальний заклад, різноманітні гуртки, має належне виховання та утримання, про неї піклуються та забезпечують усім необхідним, за дитиною здійснюється медичний догляд, у дитини є друзі, дитина вважає своє місце проживання постійним, комфортним і місцем проживання своєї родини, а задоволення заяви про її повернення матиме наслідком її вилучення із соціального середовища, в якому вона розвивається та адаптувалася, що не сприятиме стабільності її соціального життя та не забезпечить найкращих інтересів дитини. Також виходячи із віку дитини, а також враховуючи її психоемоційний зв'язок із матір'ю, суд взяв до уваги ту обставину, що за час перебування ще на території Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії іноземний суд визначив місце проживання дитини разом із матір'ю на час вирішення сімейних спорів, а батько дитини був обмежений у спілкуванні з відповідачем, у зв'язку із застосуванням щодо останньої фізичного насильства.

Верховний Суд скасував судові рішення, ухвалив нове рішення про задоволення позову з огляду на таке.

Головний акцент Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (далі – Гаазька Конвенція, Конвенція) полягає в тому, що один з батьків або членів сім'ї не може самотійно приймати рішення про зміну постійного місця проживання дитини.

Місце постійного проживання дитини є визначальним при відновленні статусу, оскільки незаконне переміщення чи утримання дитини порушує її права та інтереси і право батька чи матері на піклування про дитину, без згоди якого/якої відбулась зміна місця проживання дитини.

Відповідно до частин першої, другої статті 12 Конвенції, якщо дитина незаконно переміщена або утримується так, як це передбачено статтею 3, і на дату початку процедур у судовому або адміністративному органі тієї Договірної держави, де знаходиться дитина, минуло менше одного року з дати незаконного переміщення або утримання, відповідний орган видає розпорядження про негайне повернення дитини.

У статтях 3, 12, 13, 20 Гаазької Конвенції міститься вичерпний перелік обставин, за наявності яких суд має право відмовити в поверненні дитини до місця постійного проживання.

Так, суд може відмовити в поверненні дитини у таких випадках: якщо під час розгляду справи виявить, що особа, установа або інший орган, що піклуються про дитину, фактично не здійснювали права піклування на момент переміщення або утримування чи заявник дав мовчазну згоду на переміщення або утримання (пункт «а» частини першої статті 13); або з моменту переміщення пройшло більше року й дитина прижилась у новому середовищі (частина друга статті 12); або існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заповідання фізичної або психічної шкоди або іншим шляхом створить для дитини нетерпиму обстановку (пункт «б» частини першої статті 13); або якщо дитина заперечує проти повернення і досягла такого віку і рівня зрілості, при якому слід брати до уваги її думку (частина друга статті 13); або якщо повернення не допускається основними принципами запитованої держави в галузі захисту прав людини й основних свобод (стаття 20).

Суд установив, що постановою Сімейного суду м. Блекберн ОСОБА_2 заборонено вивозити дитину ОСОБА_3 із Сполученого Королівства без дозволу суду. Батько погодився на поїздку ОСОБА_3 з матір'ю до України на два тижні за умови, що батькові буде надано докази наявності зворотних квитків на подорож із України. У вересні 2018 року ОСОБА_2 з дитиною поїхала до України та не повернулася. Станом на час звернення до суду дитина знаходилася в Україні і її не повернуто до місця її постійного проживання у Сполученому Королівстві.

У грудні 2018 року до Міністерства юстиції України як центрального органу з виконання на території України Гаазької Конвенції надійшла заява ОСОБА_1 від 26 вересня 2018 року про сприяння поверненню дитини до місця її постійного проживання у Сполученому Королівстві. Протягом понад року вживалися заходи щодо встановлення місцезнаходження дитини на території України, проте відповідач протягом року з моменту приїзду до України не реєструвала своє місце проживання в Україні, до вересня 2019 року не оформлювала дитину до навчального і медичного закладів. У січні 2020 року до Міністерства юстиції України від Національної поліції України надійшов лист з інформацією про те, що малолітня ОСОБА_3 проживає разом з її матір'ю ОСОБА_2 на території України.

Вирішуючи спір, суди першої та апеляційної інстанцій проігнорували ту обставину, що з моменту незаконного переміщення дитини (09 вересня 2018 року), позов про її повернення пред'явлено у липні 2020 року, проте з 28 грудня 2018 року заявником вживались визначені Гаазькою Конвенцією дії щодо повернення незаконно переміщеної дитини (зокрема, звернення до адміністративного органу України як Договірної держави, вживались заходи, спрямовані на встановлення місцезнаходження відповідача та дитини в Україні), суди невиправдано застосували абзац другий статті 12 Гаазької Конвенції.

Ураховуючи, що після незаконного переміщення зі Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії до початку у Міністерстві юстиції України

процедури щодо повернення дитини до країни постійного проживання ОСОБА_3 в Україні проживала менше одного року, положення частини першої статті 12 Гаазької Конвенції суди помилково не застосували.

У справі, що розглядалася, відповідні процедури, в межах яких ініційовано повернення дитини до Сполученого Королівства, розпочаті заявником до спливу одного року з дати незаконного переміщення або утримування дитини.

Таким чином, Верховний Суд дійшов висновку про необхідність зобов'язання ОСОБА_2 повернути малолітню ОСОБА_3 до країни її постійного проживання – Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 липня 2022 року у справі № 757/32690/20-ц (провадження № 61-1355св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105423266>.

3.2. Озвучена в судовому засіданні думка дитини не є єдиною підставою, яка враховується під час вирішення питання про позбавлення батьківських прав, оскільки вона може бути висловлена під впливом певних зовнішніх факторів, яким дитина через малолітній вік неспроможна надавати об'єктивну оцінку, та не завжди відповідає інтересам самої дитини

13 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: Служба у справах дітей Уманської міської ради, Уманська місцева прокуратура, про позбавлення батьківських прав та стягнення аліментів.

Суд установив, що батьками неповнолітньої ОСОБА_4 є: батько – ОСОБА_1, мати – ОСОБА_2. Дитина зареєстрована та проживає разом із батьком. Мати дитини тривалий час проживає та працює в іншому місті. Дитиною опікується лише батько та бабуся ОСОБА_8. Матір дитини декілька разів навідувала її у садку, після яких дитина була знервована. Відповідно до висновку служба у справах дітей міської ради вважала доцільним розглянути питання про позбавлення батьківських прав матері ОСОБА_2 стосовно доньки ОСОБА_4.

Місцевий суд позов задовольнив, позбавив ОСОБА_2 батьківських прав щодо ОСОБА_4 і стягнув аліменти на користь ОСОБА_1 у розмірі 1/4 частини з усіх видів її заробітку (доходу) щомісячно.

Апеляційний суд скасував заочне рішення місцевого суду, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову ОСОБА_1, зазначивши, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківські обов'язки, та виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батьків, так і для дитини, а тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей. Та обставина, що на час розгляду справи матеріальним забезпеченням дитини, її вихованням і розвитком займається батько, не свідчить про те, що мати дитини не бажає брати участь у її утриманні і вихованні,

тобто свідомо умисно нехтує батьківськими обов'язками. Суд помилково поклав в основу рішення висновок органу опіки та піклування виконавчого комітету міської ради щодо порушення клопотання про позбавлення батьківських прав ОСОБА_2, оскільки цей висновок ґрунтується лише на поясненнях малолітньої дитини.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона/він ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини.

Аналіз зазначеної норми дає підстави для висновку, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Установивши, що ОСОБА_2 не втратила інтересу до участі у вихованні дитини, має намір на відновлення стосунків із нею, апеляційний суд дійшов правильного висновку про недоведеність позивачем необхідності застосування до відповідача такого крайнього заходу, як позбавлення батьківських прав, доцільність вжиття якого ані позивач, ані орган опіки та піклування належно не аргументували.

Зокрема, у справі, що переглядалася, суд апеляційної інстанції установив, що неможливість активної участі матері в житті дитини спричинена об'єктивними причинами, зокрема вона проживає та працює в іншому місті, між нею та відповідачем існують неприязні стосунки, а отже, дійшов обґрунтованого висновку про недоведеність позивачем свідомого ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків.

Відповідно до частин другої, третьої статті 171 СК України дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном. Суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

Озвучена думка дитини не є єдиною підставою, яка враховується при вирішенні питання про позбавлення батьківських прав, оскільки її думка не завжди може відповідати її інтересам, може бути висловлена під впливом певних зовнішніх факторів, яким вона через малолітній вік неспроможна надавати правильну оцінку, чи інших можливих факторів впливу на неї.

Виходячи з пріоритету якнайкращих інтересів дитини, Верховний Суд вважав, що неврахування апеляційним судом думки малолітньої ОСОБА_4 щодо позбавлення її матері батьківських прав є виправданим з огляду на її вік, до того ж, як слідує із технічного звукозапису судового засідання, дитина не висловила власної ствердної думки щодо необхідності позбавлення батьківських прав її матері.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 липня 2022 року у справі № 705/3040/18 (провадження № 61-19878св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105359259>.

3.3. У разі коли батьки народженої дитини не дійшли згоди щодо її імені та/або прізвища, суд, ураховуючи інтереси обох батьків, може надати запропоноване батьками подвійне ім'я та/або прізвище, що узгоджується із частиною другою статті 145, частиною другою статті 146 СК України

29 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Дарницького районного у місті Києві відділу державної реєстрації актів цивільного стану Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (далі – Дарницький ВРАЦС Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції) про визначення прізвища, імені та по батькові народженій дитині.

Суд установив, що сторони зареєстрували шлюб, при цьому дружина залишила дівоче прізвище. Після народження дитини подружжя не могло дійти згоди щодо імені та прізвища новонародженої доньки. Батько звернувся до ВРАЦС, однак йому відмовили в реєстрації дитини із запропонованими прізвищем та іменем, оскільки мати не надала на це згоди.

Суд першої інстанції, із рішенням якого погодився апеляційний суд, задовольнив позов ОСОБА_1 і визначив, як запропонував батько, прізвище, ім'я та по батькові дитині жіночої статі, народженій у м. Києві, на підставі медичного свідоцтва про народження. Суд також зобов'язав Дарницький районний у м. Києві відділ державної реєстрації актів цивільного стану Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції провести державну реєстрацію дитини жіночої статі. При цьому суд керувався тим, що відповідно до законодавства України батьки повинні не пізніше одного місяця від дня народження дитини зареєструвати її в органі ВРАЦС, що не було зроблено сторонами у справі більше року у зв'язку з розбіжностями в поглядах щодо цього питання.

Верховний Суд скасував судові рішення в частині позовних вимог щодо визначення прізвища та імені дитини й ухвалив у цій частині нове рішення, зробивши такі правові висновки.

У частині першій статті 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

У статті 141 СК України встановлено, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини.

Презумпція на користь одного з батьків у справах щодо дітей не підтверджується на рівні ООН, що впливає з Декларації прав дитини або прецедентної практики ЄСПЛ, а також не відповідає позиції Ради Європи та більшості держав – членів Ради Європи.

Отже, слід зробити висновок про те, що ані законодавство України, ані норми міжнародного права не містять норм, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом щодо дитини.

Відповідно до частини першої статті 7 Конвенції про права дитини дитина має бути зареєстрована одразу після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства.

Відповідно до частин 1, 4 статті 144 СК України батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Реєстрація народження дитини проводиться з одночасним визначенням походження дитини, а також присвоєнням їй прізвища, імені, по батькові та засвідчується свідоцтвом про народження.

Право на ім'я, встановлене статтею 294 ЦК України, є невід'ємним немайновим особистим правом фізичної особи.

У справі, що переглядалася, батьки дитини не дійшли згоди щодо імені та прізвища народженої дитини. Суди погодилися з іменем та прізвищем, які запропонував батько, водночас не навели мотивів надання переваги правам та інтересам батька й не врахували позицій, прав та інтересів матері.

Відповідно до норм СК України дитині може бути дано не більше двох імен, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належать мати і (або) батько (частина друга статті 146 СК України).

При цьому батьки, які мають різні прізвища, можуть присвоїти дитині подвійне прізвище, утворене шляхом з'єднання їхніх прізвищ (частина друга статті 145 СК України).

З огляду на рівність прав батьків, засади розумності Верховний Суд вважав, що ім'я та прізвище дитини мають бути подвійними. Вирішуючи це питання, Верховний Суд врахував інтереси обох батьків, між якими виник спір щодо імені та прізвища дитини. Надання подвійного імені та прізвища узгоджується із частиною другою статті 145, частиною другою статті 146 СК України та відповідає засадам розумності і справедливості.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 червня 2022 року у справі № 753/7395/20 (провадження № 61-18422св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105148690>.

4. Спори, що виникають із правочинів

4.1. Для укладення договору позики, за яким позичальником є один із подружжя, отримання згоди другого з подружжя не потрібне, оскільки цей правочин, як правило, не стосується спільного майна подружжя. Звернення стягнення на майно, що є спільною сумісною власністю подружжя, можливе в разі встановлення судом, що договір позики був укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї і позика використана на її потреби

27 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного

провадження справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 до ОСОБА_5, третя особа – ОСОБА_4, про визнання права власності та стягнення заборгованості.

Суд установив, що згідно із розпискою між позивачами та відповідачем укладений договір позики, за умовами якого ОСОБА_5 отримала грошові кошти, які зобов'язалася повернути у визначений термін або передати у власність майно чи майнові права на еквівалентну суму. ОСОБА_5 свої зобов'язання не виконала, грошові кошти в обумовлений час не повернула.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив частково, стягнув з ОСОБА_5 на користь позивачів суму боргу.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позику (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором (частина перша стаття 1049 ЦК України).

У справі, що переглядалася, суди надали належну оцінку борговим зобов'язанням, які взяла на себе відповідач. Встановлено факт їх порушення, застосовано наслідки невиконання зобов'язань.

Щодо того, чи були ухваленим рішенням суду порушені права ОСОБА_4, як чоловіка відповідача, варто зазначити, що відповідно до частин першої, другої статті 73 СК України за зобов'язаннями одного з подружжя стягнення може бути накладено лише на його особисте майно і на частку у праві спільної сумісної власності подружжя, яка виділена йому в натурі. Стягнення може бути накладено на майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, якщо судом встановлено, що договір був укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї і те, що було одержане за договором, використано на її потреби.

Для укладення договору позики (за яким позичальником є один із подружжя) отримання згоди другого з подружжя не потрібне, оскільки цей правочин, як правило, не стосується спільного майна подружжя. До того як позикодавець надасть кошти позичальникові (дружині або чоловікові), в останнього не виникає права власності на це майно, воно виникає лише після одержання грошових коштів. Тож той з подружжя, хто укладає договір позики (отримує кошти у позику), не розпоряджається спільним майном подружжя, він виступає учасником зобов'язальних правовідносин.

Ухвалюючи судові рішення про відмову у задоволенні апеляційної скарги ОСОБА_4, який не брав участі у справі, на рішення суду першої інстанції та залишаючи зазначене рішення без змін, апеляційний суд обґрунтовано керувався тим, що позивачі звернулися до суду із позовом саме до зобов'язаної особи ОСОБА_5, яка прострочила виконання взятих на себе зобов'язань на підставі договору позики, що не належить до договорів, які потребують письмової згоди іншого з подружжя. Доводи касаційної скарги про неправомірність укладення ОСОБА_5 договору позики у формі розписки без письмової згоди другого з подружжя не ґрунтуються на нормах

матеріального права. ОСОБА_4 не було залучено до участі у справі, оскільки він не є стороною зазначеного договору позики, не є зобов'язаною стороною.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 липня 2022 року у справі № 462/2589/14-ц (провадження № 61-1557св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105505191>.

4.2. Нікчемність і, відповідно, недійсність із моменту укладення кредитного договору його умов щодо сплати позичальником комісії (за надання фінансового інструменту, за надання кредитних ресурсів, за обслуговування кредитної заборгованості) має наслідком здійснення перерахунку всіх складових частин заборгованості, які стягує банк

20 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом Акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк» (далі – АТ КБ «ПриватБанк») до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором та за зустрічним позовом ОСОБА_1 до АТ КБ «ПриватБанк» про визнання кредитного договору недійсним.

Суд установив, що між ПАТ КБ «ПриватБанк» та відповідачем укладений кредитний договір, згідно з умовами якого позичальник отримав кредит, зобов'язався його повернути та сплатити відсотки за користування кредитними коштами у строки і в порядку, встановлені кредитним договором. У випадку порушення зобов'язань за кредитним договором відповідач зобов'язувався сплатити банку відсотки за користування кредитом у подвійному розмірі на місяць, нараховані від суми непогашеної у строк заборгованості за кредитом. У зв'язку з порушенням умов кредитного договору утворилася заборгованість.

ОСОБА_1 звернувся до суду із зустрічним позовом до ПАТ КБ «ПриватБанк» про визнання недійсним кредитного договору та застосування наслідків недійсності правочину, мотивуючи тим, що умови кредитного договору є несправедливими, суперечать принципу добросовісності, що є наслідком істотного дисбалансу договірних прав і обов'язків на погіршення становища споживача.

Суд першої інстанції задовольнив частково позов ПАТ КБ «ПриватБанк» та зустрічний позов: стягнув з ОСОБА_1 на користь банку заборгованість за кредитним договором; визнав недійсними пункт 7.1 кредитного договору в частині оплати винагороди за надання фінансового інструменту, в частині сплати заборгованості з комісії та пункт 2.1.3 в частині надання кредиту на оплату чергових страхових платежів та доручення банку на щорічне перерахування для цього суми коштів, застосувавши наслідки нікчемності правочину.

Суди розглядали справу неодноразово.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову ПАТ КБ «ПриватБанк» та зустрічного позову.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

За змістом частини п'ятої статті 11, частин першої, другої, п'ятої, сьомої статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів» до договорів зі споживачами

про надання споживчого кредиту застосовуються положення цього Закону про несправедливі умови в договорах, зокрема положення, згідно з якими передбачаються зміни в будь-яких витратах за договором, крім відсоткової ставки.

Продавець (виконавець, виробник) не повинен включати у договори із споживачем умови, які є несправедливими. Умови договору є несправедливими, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача. Якщо положення договору визнано несправедливим, включаючи ціну договору, таке положення може бути змінено або визнано недійсним. Положення, що було визнане недійсним, вважається таким з моменту укладення договору.

Аналіз цих норм дає підстави для висновку, що несправедливими є положення договору про споживчий кредит, які містять умови про зміни у витратах, зокрема щодо плати за обслуговування кредиту, і це є підставою для визнання таких положень недійсними.

Крім того, згідно з абзацами 2, 3 частини четвертої статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів» (у редакції, чинній на момент укладення спірного кредитного договору) споживач не зобов'язаний сплачувати кредиторам будь-які збори, відсотки або інші вартісні елементи кредиту, що не були зазначені у договорі.

Відповідно до частини восьмої статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів» нечіткі або двозначні положення договорів зі споживачами тлумачаться на користь споживача.

Виходячи із принципів справедливості, добросовісності, на позичальника не може бути покладено обов'язок сплачувати платежі за послуги, які ним фактично не замовлялись і які банком фактично не надавались, а встановлення платежів за такі послуги було заборонено нормативно-правовими актами.

Виходячи з вищезазначеного, колегія суддів погоджується з висновками суду апеляційної інстанції, що положення кредитного договору про сплату позичальником на користь банку винагороди за надання фінансового інструменту, відсотків за дострокове погашення кредиту та винагороди за проведення додаткового моніторингу суперечать положенням статей 11, 18 Закону України «Про захист прав споживачів» і є нікчемними з моменту укладення договору.

Верховний Суд звернув увагу на те, що умови договору про сплату позичальником на користь банку винагороди за надання фінансового інструменту, відсотків за дострокове погашення кредиту та винагороди за проведення додаткового моніторингу, тобто за дії, які банк здійснює на власну користь, що є несправедливим, суперечать принципу добросовісності, є наслідком істотного дисбалансу договірних прав і обов'язків на погіршення становища споживача, за своєю природою є дискримінаційними та такими, що суперечать моральним засадам суспільства.

Доводи касаційної скарги про те, що несправедлива умова договору може бути визнана недійсною, а отже, є оспорюваною, а не нікчемною, а суд апеляційної інстанції, посилаючись на статті 11, 18 Закону України «Про захист прав споживачів»,

не звернув уваги на те, що в цих статтях відсутня норма щодо нікчемності правочинів чи їх окремих умов, не можуть бути взяті до уваги Верховним Судом, оскільки вказані вище платежі є платою, встановлення якої було заборонено частиною третьою статті 55 Закону України «Про банки і банківську діяльність», частиною четвертою статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів», а встановлення всупереч вимогам нормативно-правових актів цих невиконаних платежів спрямоване на незаконне заволодіння грошовими коштами фізичної особи – споживача, як слабкої сторони, яка підлягає особливому правовому захисту у відповідних правовідносинах, отже, такі умови договору порушують публічний порядок.

Умова договору про надання споживчого кредиту, яка передбачає здійснення будь-яких платежів за дії, які не є послугою у визначенні цього Закону, є нікчемною. Визнання нікчемного правочину недійсним не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним на підставі закону.

Нікчемність і, відповідно, недійсність з моменту укладення кредитного договору його умов щодо сплати позичальником комісії (за надання фінансового інструменту, за надання кредитних ресурсів, за обслуговування кредитної заборгованості) має наслідком здійснення перерахунку усіх складових заборгованості, які стягує банк.

Так, оскільки розрахунок заборгованості за кредитним договором, наданий банком, складений без урахування наведених положень про нікчемність окремих пунктів спірного кредитного договору, апеляційний суд у цій справі призначив судово-економічну експертизу.

Відповідно до її висновку заборгованість ОСОБА_1 за тілом кредиту, процентами та з пені за прострочення термінів виконання кредитних зобов'язань відсутня. Урахувавши нікчемність окремих пунктів спірного кредитного договору, а також зазначений висновок експерта, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що відсутні підстави для задоволення позовних вимог АТ КБ «ПриватБанк» та стягнення заборгованості.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 липня 2022 року у справі № 343/557/15 (провадження № 61-10414св20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105505162>.

5. Спори щодо недоговірних зобов'язань

5.1. Саме по собі виправдання особи судом за обвинуваченням по одному з двох злочинів, що становлять ідеальну сукупність, не свідчить про наявність підстав для відшкодування їй державою моральної шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування і прокуратури

28 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Донецької обласної прокуратури, Державної

казначейської служби України про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування і прокуратури.

Суд установив, що ОСОБА_1 було повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених частиною другою статті 190, частиною першою статті 364 КК України. Судовими рішеннями у кримінальній справі № 229/1197/15-к (вироком Дружківського міського суду Донецької області від 05 вересня 2017 року і вирокон Донецького апеляційного суду від 19 грудня 2018 року) його було визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за частиною першою статті 364 КК України та виправдано, у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, а також визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 190 КК України, та призначено покарання у вигляді обмеження волі із позбавленням права обіймати посади у правоохоронних органах.

Позивач вважав, що незаконно притягався до кримінальної відповідальності за частиною першою статті 364 КК України із 06 квітня 2015 року по 19 грудня 2018 року, а отже є підстави для стягнення із відповідачів моральної шкоди, завданої йому внаслідок незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та притягнення до кримінальної відповідальності за частиною першою статті 364 КК України.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову про відшкодування моральної шкоди, завданої позивачу внаслідок незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та притягнення до кримінальної відповідальності за частиною першою статті 364 КК України, оскільки ОСОБА_1 був притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого частиною другою статті 190 КК України.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 1176 ЦК України шкода, завдана фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду.

Порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, встановлюється законом (частина сьома статті 1176 ЦК України).

У справі, що переглядалася, ОСОБА_1 обґрунтовував завдання йому моральної шкоди притягненням до кримінальної відповідальності за частиною першою статті 364 КК України протягом 44 місяців – з дня повідомлення про підозру до набрання законної сили вирокон суду в частині виправдування.

Аналіз судових рішень у кримінальній справі свідчить, що ОСОБА_1 обвинувачувався у злочинах, передбачених частиною другою статті 190 КК України та частиною першою статті 364 КК України, які були вчинені одним діянням, тобто утворювали ідеальну сукупність.

Сторона обвинувачення вважала, що ОСОБА_1 під час вчинення шахрайства, будучи працівником правоохоронного органу, зловживав своїм службовим становищем.

Міський суд, виправдовуючи ОСОБА_1 за статтею 364 КК України, констатував, що ним вчинено кримінально каране діяння у вигляді шахрайства (стаття 190 КК України), в якому відсутні елементи складу злочину зловживання службовим становищем.

За таких обставин саме по собі виправдання ОСОБА_1 судом першої інстанції за частиною першою статті 364 КК України не свідчить про наявність підстав для відшкодування йому державою моральної шкоди.

Необхідність прибуття ОСОБА_1 до слідчого та суду, на що посилався позивач, не була пов'язана виключно із підозрою та обвинуваченням за частиною першою статті 364 КК України.

Крім того, у цей період часу запобіжний захід стосовно ОСОБА_1 за статтями 190 та 364 КК України діяв у вигляді застави, яка була повернута заставодавцю за вироком суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 липня 2022 року у справі № 229/870/20 (провадження № 61-14119св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105505149>.

5.2. Самі по собі факти порушення в межах кордонів України (зокрема, у періоди проведення АТО, ООС) громадського порядку, миру, знищення чи пошкодження майна, створення загрози безпеці та загибелі цивільних осіб без їх обґрунтування належними й допустимими доказами не є підставою для покладення на державу Україна відповідальності за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод

27 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Держави Україна в особі Кабінету Міністрів України, Державної казначейської служби України про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом та іншим ушкодженням здоров'я.

Звертаючись до суду із цим позовом, ОСОБА_1 зазначала, що на підвір'ї її будинку під час проведення антитерористичної операції внаслідок обстрілу з боку незаконних збройних формувань вона отримала вогнепальне поранення верхньої частини стегна. За фактом заподіяння їй тілесного ушкодження Бахмутським відділом поліції Головного управління Національної поліції України в Донецькій області до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено кримінальне провадження № 12017050150000693 за фактом вчинення кримінального

правопорушення, передбаченого частиною першою статті 258-3 Кримінального кодексу України. Вогнепальне сліпе кульове поранення верхньої третини правого стегна належить до тілесних ушкоджень середньої тяжкості. За результатами медико-соціальної експертизи їй встановлено третю групу інвалідності безстроково.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив частково: стягнув з Держави Україна в особі Кабінету Міністрів України шляхом списання коштів з єдиного казначейського рахунку на користь ОСОБА_1 250 тис. грн у рахунок відшкодування моральної шкоди, заподіяної у зв'язку із отриманням тілесного ушкодження середньої тяжкості внаслідок терористичного акту.

Верховний Суд скасував судові рішення, ухвалив рішення про відмову в позові з огляду на таке.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2014 року № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) смт Луганське Бахмутського району Донецької області було віднесено до переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення.

Об'єктивна необхідність і обов'язок держави реагувати на загрозу її суверенітету та незалежності, правам людини та громадянина, протидія таким загрозам на суверенній території держави викликали відповідне реагування з боку державних органів держави Україна у межах їх компетенції та покладених на них завдань.

Цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. Зокрема, при проведенні воєнних операцій повинна постійно виявлятися турбота про те, щоб оберігати цивільне населення, цивільних осіб і цивільні об'єкти.

Сторони, які перебувають у конфлікті, максимально можливою мірою прагнуть вивести цивільне населення, цивільних осіб і цивільні об'єкти, що перебувають під їхнім контролем, із районів, розміщених поблизу воєнних об'єктів; уникають розміщення воєнних об'єктів у густонаселених районах або поблизу них; вживають інших необхідних запобіжних заходів щодо захисту цивільного населення й цивільних об'єктів, що перебувають під їхнім контролем, від небезпек, що виникають у результаті воєнних операцій.

Самі по собі факти загибелі цивільних осіб на підконтрольній державі території, тобто на тій, на якій вона здійснює юрисдикцію у сенсі статті 1 Конвенції (зокрема у межах її кордонів у періоди проведення антитерористичної операції, Операції об'єднаних сил), не означають автоматичне порушення гарантій права на життя за статтею 2 Конвенції. Тим більше не означає таке автоматичне порушення і загибель людей на території, яку держава у межах її кордонів із незалежних від неї причин не контролює (тобто на тій, на якій вона не здійснює повною мірою юрисдикцію у сенсі статті 1 Конвенції). Так само не є підставою для покладення

на державу відповідальності за Конвенцією самі по собі факти порушення у межах кордонів України (зокрема і у періоди проведення АТО, Операції об'єднаних сил) громадського порядку, миру, знищення чи пошкодження майна, створення загрози безпеці людей, у тому числі з боку осіб, які не діяли як агенти цієї держави, тим більше з боку тих осіб, які входять до складу збройних формувань іншої сторони воєнного конфлікту.

Вирішуючи спір у цій справі, суди не врахували, що ОСОБА_1 проживала на території, яку віднесено до переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, де проводились антитерористичні заходи українських силових структур, які спрямовані на протидію незаконним збройним угрупованням, підтримуваних державою-агресором. У зв'язку із цим відсутні підстави вважати, що у період завдання позивачу вогнепального поранення на території смт Луганське Бахмутського району Донецької області органи державної влади чи місцевого самоврядування мали можливість повноцінно здійснювати ефективний контроль.

ОСОБА_1 посилалася на те, що постріли в її бік були здійснені саме учасниками незаконних збройних угруповань.

Позивач не довела, що органам державної влади було чи мало бути відомо про загрози для її життя, про те, що особи, які входять до незаконних збройних угруповань, порушуючи норми міжнародного гуманітарного права, мають намір атакувати цивільних осіб у місці їхнього проживання, зокрема на підвір'ї будинку, в якому тривалий час безперервно проживала ОСОБА_1. На лінії зіткнення мали місце перманентні бойові протистояння військовий підрозділів.

ОСОБА_1 у позовній заяві також зазначала про те, що розслідування у кримінальному провадженні обставин, за яких їй було спричинено вогнепальне поранення, проводиться неефективно, проте матеріали справи не містять відомостей про те, що органом досудового розслідування допускались порушення положень КПК України, а процедура розслідування мала суттєві недоліки.

Враховуючи, що у смт Луганське, яке знаходилось на лінії розмежування і там фактично мав місце збройний конфлікт, а особа, яка здійснила постріл (постріли) у бік позивача, брала участь у воєнних діях, які тривають, Верховний Суд вважав, що у цій справі відсутні підстави для висновку, що розслідування обставин, за яких ОСОБА_1 було завдано вогнепальне поранення, проводилось органами державної влади неефективно.

ОСОБА_1 не обґрунтувала вимогу про відшкодування державою моральної шкоди, не довела порушення державою конкретних обов'язків (негативного, позитивного матеріального, позитивного процесуального) з гарантування права позивача на життя.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 липня 2022 року у справі № 219/2477/20 (провадження № 61-9730св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105565194>.

6. Спори щодо прав інтелектуальної власності

6.1. Вимога про визнання недійсною державної реєстрації авторського права не є належним способом захисту прав, оскільки право на твір виникає з моменту його створення

06 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Міністерства економіки України, ОСОБА_3 про визнання реєстрації авторського права і свідоцтва про реєстрацію авторського права недійсними, зобов'язання вчинити певні дії.

Суд установив, що до Державної служби інтелектуальної власності України подано заяву про авторство ОСОБА_3 на графічне зображення логотипу – твору образотворчого мистецтва у вигляді зображення обрамленої широким контуром п'ятикутної рівносторонньої зірки. Державною службою інтелектуальної власності України здійснено реєстрацію авторського права ОСОБА_3 на цей твір, відповідачу видано свідоцтво.

На думку позивача, реєстрацією Державною службою інтелектуальної власності України спірного твору на ім'я ОСОБА_3 порушено його авторські права, оскільки твір повністю повторює створений ним раніше твір – графічне зображення.

Відповідно до висновку експертизи об'єктів інтелектуальної власності судового експерта твір, авторське право на який зареєстровано за ОСОБА_3, не є результатом його творчої праці, складається з неоригінальних, неохороноздатних елементів, що не призводить до створення оригінального охороноздатного твору.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, посилаючись на те, що надані позивачем скріншоти інтернет-публікацій, інтерв'ю, фотографій, відеороликів на підтвердження факту створення та використання ним спірного твору датуються пізніше дати створення відповідачем спірного твору.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, позов задовольнив: визнав недійсними реєстрацію авторського права ОСОБА_3 на твір та свідоцтво про його реєстрацію, погодившись із доводами позивача щодо відсутності у графічного зображення логотипу таких ознак, як оригінальність і новизна, такий конкретно результат не є об'єктом авторського права, оскільки відсутній особистий інтелектуальний (творчий) внесок відповідача в обсязі, достатньому для виникнення охоронюваного законом самостійного об'єкта інтелектуальної власності.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, змінив мотивувальну частину рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Згідно з пунктом 17 Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1756 (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), розгляд заявки і прийняття рішення про реєстрацію авторського права на твір та реєстрацію договору, який стосується права

автора на твір, здійснюється протягом місяця від дати надходження до Державної служби правильно оформлених документів заявки. Під час розгляду заявки Державна служба не проводить експертизу твору і не встановлює факт виникнення авторства.

Усталеним у цивілістичній доктрині є те, що авторське право на твір виникає з моменту об'єктивізації твору. Для набуття авторського права не вимагається реєстрації твору чи будь-якого спеціального його оформлення, а також виконання яких-небудь інших формальностей. Тобто у сфері авторського права одним із принципів є принцип автоматичної охорони: охорона творів надається автоматично (фактом створення твору) і не залежить від його реєстрації, депонування, проведення експертиз та інших дій. Авторське право виникає на підставі факту створення інтелектуальною творчою працею автора або співавторів твору науки, літератури і мистецтва. Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми з урахуванням суті твору (зокрема, письмової форми, електронної форми, речової форми). Якщо не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею.

Правова охорона поширюється як на оприлюднені, так і на не оприлюднені, як на завершені, так і на не завершені твори, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо).

Аналіз норм цивільного законодавства свідчить, що недійсність реєстрації як приватноправова категорія покликана не допускати або прискіпати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. Правовим наслідком недійсності реєстрації у сфері інтелектуальної власності по суті є «нівелювання» правового результату, породженого такою реєстрацією (тобто вважається, що не відбулося виникнення/переходу виключних прав взагалі).

Звернувшись із цим позовом до суду, ОСОБА_1, як суб'єкт виключних майнових прав, зазначав, що оспорювана реєстрація авторського права та видане свідоцтво ОСОБА_3 порушують його права на твір, які виникли раніше.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення місцевого суду й задовольняючи позов ОСОБА_1, не врахував, що у сфері авторського права одним із принципів є принцип автоматичної охорони: охорона творів надається автоматично (фактом створення твору) і не залежить від його реєстрації, депонування, проведення експертиз та інших дій. Для набуття авторського права не вимагається реєстрації твору чи будь-якого спеціального його оформлення, а також виконання інших формальностей. Застосування недійсності реєстрації у сфері інтелектуальної власності як способу захисту ефективно для тих випадків, за яких для набуття виключного права застосовується реєстраційна система набуття прав, а в інших випадках такий спосіб не прискіпає порушення цивільних прав та інтересів і не відновлює їх.

Апеляційний суд не звернув уваги на те, що позовна вимога про визнання недійсною державної реєстрації авторського права не є належним способом захисту прав, оскільки право на твір виникає з моменту його створення, тому в її задоволенні необхідно було відмовити саме з цієї підстави.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 6 липня 2022 року у справі № 757/49265/19-ц (провадження № 61-125св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105139782>.

7. Питання процесуального права

7.1. Позов про відшкодування моральної шкоди, завданої невиконанням рішення в адміністративній справі у формі бездіяльності, дій і рішень суду, до держави Україна, в особі суду, не може розглядатися за правилами будь-якого судочинства, оскільки оскарження діянь суддів (судів) щодо розгляду та вирішення справ, а також оскарження судових рішень поза порядком, передбаченим процесуальним законом, не допускається, така справа на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України в цій частині позовних вимог підлягає закриттю

29 червня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до держави Україна в особі Хмельницького окружного адміністративного суду, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Державна казначейська служба України, про відшкодування моральної шкоди.

Суд установив, що ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до держави Україна, представником якої визначив Хмельницький окружний адміністративний суд, про відшкодування моральної шкоди, завданої йому невиконанням рішень Верховного Суду України та Верховного Суду у справі № 2270/14181/11. Отже, предметом спору у цій справі є вимоги про відшкодування моральної шкоди, завданої, на думку позивача, невиконанням рішення в адміністративній справі у формі бездіяльності, дій та рішень суду.

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні позову відмовлено у зв'язку з тим, що позивач не довів неправомірності дій або бездіяльності суду та факту заподіяння йому моральної шкоди.

Верховний Суд судові рішення в частині вимог ОСОБА_1 до держави Україна в особі Хмельницького окружного адміністративного суду про відшкодування моральної шкоди скасував; провадження у справі в цій частині закрити з огляду на таке.

Згідно з частинами першою, одинадцятю статті 49 Закону України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон № 1402-VIII) суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. За шкоду, завдану судом, відповідає держава на підставах та в порядку, встановлених законом. Законом встановлено імунітет суду, і він не може бути відповідачем у цивільній справі. Наявність імунітету за своєю суттю є засобом,

який гарантує належне функціонування системи правосуддя і дозволяє судам виконувати свою судову функцію незалежно та неупереджено.

Законодавство України не передбачає розгляду у суді позовних вимог про визнання незаконними дій/бездіяльності іншого суду після отримання останнім позовної заяви та визначення складу суду для її розгляду чи про зобов'язання іншого суду до вчинення процесуальних дій, оскільки такі дії/бездіяльність є пов'язаними з розглядом судової справи навіть після його завершення. Вирішення у суді спору за такими позовними вимогами буде втручанням у здійснення правосуддя іншим судом.

Оскарження діяльності суддів (судів) щодо розгляду та вирішення справ, а також оскарження судових рішень поза порядком, передбаченим процесуальним законом, не допускається. Суди та судді не можуть бути відповідачами у справах про оскарження їхніх дій чи бездіяльності під час розгляду інших судових справ, про оскарження їх рішень, ухвалених за наслідками розгляду цих справ, а також про зобов'язання судів та суддів до вчинення певних процесуальних дій.

Позовні вимоги про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої незаконними діями чи бездіяльністю суду, можуть бути предметом розгляду у випадках, передбачених статтею 1176 ЦК України.

У разі надходження позовної заяви з вимогами про визнання незаконними пов'язаних із розглядом судової справи дій/бездіяльності суду (судді чи посадових осіб суду), про зобов'язання суду (судді) до вчинення певних процесуальних дій або про відшкодування завданої незаконними діями чи бездіяльністю суду (судді) шкоди з підстав, не передбачених статтею 1176 ЦК України, суд відмовляє у відкритті провадження у справі (пункт 1 частини першої статті 186 ЦПК України).

Відсутність правової регламентації можливості оскаржити процесуальні рішення судді інакше, ніж у порядку апеляційного та касаційного перегляду, а також неможливість притягнення суду (судді) до цивільної відповідальності за такі рішення є легітимними обмеженнями, покликаними забезпечити правову визначеність у правовідносинах учасників справи між собою та з судом, а також загально визнаними гарантіями суддівської незалежності.

З огляду на підстави та зміст позову, викладені вище мотиви та висновки позов ОСОБА_1 до держави Україна саме в особі Хмельницького окружного адміністративного суду про відшкодування моральної шкоди не може розглядатися за правилами будь-якого судочинства, оскільки оскарження діянь суддів (судів) щодо розгляду та вирішення справ, а також оскарження судових рішень поза порядком, передбаченим процесуальним законом, не допускається, тому справа в цій частині підлягає закриттю.

Суди та судді не можуть бути відповідачами у справах про оскарження їхніх дій чи бездіяльності під час розгляду інших судових справ, про оскарження їх рішень, ухвалених за наслідками розгляду цих справ, а також про зобов'язання судів та суддів до вчинення певних процесуальних дій. Оскарження вчинення (невчинення) судом (суддею) у відповідній справі процесуальних дій і ухвалених у ній рішень не може відбуватися шляхом ініціювання нового судового процесу проти суду (судді).

Оскаржені рішення в частині позовних вимог ОСОБА_1 до держави Україна про відшкодування моральної шкоди Верховний Суд залишив без змін. Судові рішення в частині вимог ОСОБА_1 до держави Україна в особі Хмельницького окружного адміністративного суду про відшкодування моральної шкоди скасовано та в цій частині провадження у справі закрито на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України, оскільки такий позов не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 червня 2022 року у справі № 686/24767/20 (провадження № 61-6748св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105371743>.

7.2. До понесених стороною витрат на професійну правову допомогу належать як витрати, оплачені стороною / третьою особою до моменту заявлення вимоги про їх відшкодування, так і ті, які будуть оплачені нею в майбутньому

27 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Торгівельний центр Прибузький» (далі – ТОВ «ТЦ «Прибузький») про заборону самочинного будівництва.

Звертаючись до суду з цим позовом, ОСОБА_1 зазначав, що ТОВ «ТЦ «Прибузький» здійснює самочинне будівництво на земельній ділянці, цільове призначення якої не відповідає її фактичному використанню. Договір оренди спірної земельної ділянки для будівництва об'єкта спортивно-оздоровчого призначення був укладений на три роки, не пролонгований.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Додатковим рішенням суд першої інстанції також стягнув з ОСОБА_1 на користь ТОВ «ТЦ «Прибузький» витрати на професійну правничу допомогу у розмірі 10 тис. грн.

Додатковою постановою апеляційного суду відмовлено в задоволенні заяві ТОВ «ТЦ «Прибузький» про ухвалення додаткового рішення у зв'язку з тим, що стягненню підлягають лише фактично понесені та документально підтверджені витрати, а не будь-які витрати, заявлені стороною, зокрема, що можуть бути понесені в майбутньому.

Верховний Суд, переглядаючи в касаційному порядку додаткову постанову апеляційного суду, зауважив, що правовідносини щодо домовленості про сплату гонорару за надання правничої допомоги є такими, що склалися між адвокатом та клієнтом, у межах яких розглядаються питання щодо зобов'язання про сплату та строки сплати.

Переглядаючи справу в апеляційному порядку, апеляційний суд дійшов помилкового висновку про відмову в задоволенні заяви про стягнення витрат на професійну правничу допомогу, керуючись таким.

Відповідно до частини другої статті 137 ЦПК України за результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом із іншими судовими витратами. Для цілей розподілу судових витрат: розмір витрат на правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою; розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги, встановлюється згідно з умовами договору про надання правничої допомоги на підставі відповідних доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат.

Згідно з частиною третьою статті 137 ЦПК України для визначення розміру витрат на правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Відповідно до пункту 1 частини другої статті 141 ЦПК України інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються у разі відмови в позові – на позивача.

Розмір витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи, встановлюється судом на підставі поданих сторонами доказів (договорів, рахунків тощо). Такі докази подаються до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву. У разі неподання відповідних доказів протягом встановленого строку така заява залишається без розгляду (частина восьма статті 141 ЦПК України).

Аналізуючи ці норми ЦПК України про відшкодування витрат на професійну правову допомогу, Верховний Суд дійшов висновку про те, що до понесених стороною витрат на професійну правову допомогу належать як витрати, які оплачені стороною/третьою особою до моменту заявлення вимоги про їх відшкодування, так і ті, які будуть оплачені нею в майбутньому, якщо це відповідає умовам договору.

У справі, що переглядалася, сторони договору погодили, що клієнт сплатить адвокату гонорар у розмірі 10 тис. грн протягом 10 банківських днів з моменту підписання акта приймання-передачі.

Згідно з пунктом 3.3 договору у будь-якому випадку вартість правової допомоги адвоката (гонорар) не може бути меншою фіксованого розміру гонорару, який встановлюється сторонами у додатку до цього договору.

У разі якщо після обрахунку вартості гонорару відповідно до пункту 3.2 цього договору (виходячи із вартості години роботи адвоката) вартість гонорару буде більшою, ніж фіксований розмір гонорару, встановлений сторонами у відповідному додатку, оплаті підлягає вартість гонорару, яка розрахована виходячи із вартості години роботи адвоката.

Відповідно до пункту 3.5 договору факт надання адвокатом правової допомоги клієнту підтверджується актом приймання-передачі виконаних робіт (наданих послуг), який містить детальний опис виконаних адвокатом робіт (наданих послуг) та здійснених ним витрат.

Акт приймання-передачі підписаний 21 січня 2020 року. Заява про ухвалення додаткового рішення подана 21 січня 2020 року. Суд апеляційної інстанції ухвалив оскаржувану додаткову постанову 30 січня 2020 року до спливу строку, встановленого сторонами договору для остаточного розрахунку.

З огляду на викладене, Верховний Суд вважав помилковим тлумачення судом апеляційної інстанції положень частини другої статті 137 ЦПК України та частини восьмої статті 141 ЦПК України, тому стягнув з ОСОБА_1 на користь ТОВ «ТЦ «Прибузький» 10 тис грн. витрат на професійну правничу допомогу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 липня 2022 року у справі № 686/28627/18 (провадження № 61-3410св20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105482239>.

7.3. У разі звернення особи з позовом про стягнення аліментів за одночасної наявності судового рішення про стягнення аліментів на користь інших осіб, яке перебуває на примусовому виконанні, останні мають право брати участь у справі про стягнення аліментів на користь заявника, оскільки мають у ній юридичну зацікавленість до вирішення спору, тобто є заінтересованими особами

13 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення аліментів.

Суд установив, що ОСОБА_1 є непрацюючим пенсіонером похилого віку, учасником ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Відповідач є сином ОСОБА_1, працює в Харківському національному університеті Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, отримує стабільну заробітну плату. Крім того, відповідач має двох неповнолітніх доньок, на утримання яких сплачує аліменти колишній дружині ОСОБА_3.

Суд першої інстанції стягнув з ОСОБА_2 на утримання батька ОСОБА_1 аліменти у розмірі 1/6 частки його заробітку (доходу) щомісячно.

Не погоджуючись із рішенням суду першої інстанції, ОСОБА_3, яка не брала участі у справі, звернулася до суду апеляційної інстанції з апеляційною скаргою.

Апеляційний суд відкрив апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3, призначив справу до розгляду, згодом – закрити апеляційне провадження, зазначивши, що рішенням суду першої інстанції не вирішувалося питання щодо прав, свобод, інтересів чи обов'язків ОСОБА_3. Одночасно суд апеляційної інстанції зауважив, що наявність судових рішень про стягнення з ОСОБА_2 аліментів на користь ОСОБА_3 на утримання двох дітей не впливають на правильність оскаржуваного рішення суду першої інстанції, тому встановлені у цій справі факти

ОСОБА_3 може спростувати під час розгляду справи щодо зменшення розміру аліментів.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду про закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3 на рішення місцевого суду, направив справу для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Суд апеляційної інстанції в межах відкритого апеляційного провадження має процесуальну можливість зробити висновок щодо вирішення чи невирішення судом першої інстанції питань про права та інтереси особи, яка не брала участі у розгляді справи судом першої інстанції та подала апеляційну скаргу. При цьому якщо обставини про вирішення судом першої інстанції питання про права, інтереси та свободи особи, яка не була залучена до участі у справі, не підтвердилися, апеляційне провадження підлягає закриттю, а рішення суду першої інстанції не має переглядатися по суті.

Установлено, що ОСОБА_3 як особа, яка не брала участі у справі, скористалася процесуальним правом на апеляційне оскарження та подала апеляційну скаргу на рішення місцевого суду і апеляційний суд відкрив апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3, проте ухвалою закриття це апеляційне провадження, дійшовши висновку, що оскаржуваним рішенням не вирішувалося питання щодо прав, свобод, інтересів чи обов'язків ОСОБА_3.

Судовими рішеннями з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_3 стягнуто аліменти на неповнолітніх дітей у розмірі по 1/4 частки від заробітку (доходу) батька дитини. Загальний розмір аліментів, стягнутих з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_3 на утримання неповнолітніх дітей та на користь батька ОСОБА_1, становить 2/3 частки заробітку (доходу) платника аліментів.

Обґрунтовуючи подання апеляційної скарги, ОСОБА_3 посилалася на те, що після ухвалення рішення про стягнення аліментів на непрацездатного батька ОСОБА_2 звернувся до суду із позовом до ОСОБА_3 про зменшення розміру аліментів та ухвалою цього суду відкрито провадження у справі № 645/5964/20.

Верховний Суд зауважив, що наявність інших осіб, на користь яких відповідач сплачує аліменти, має значення під час вирішення спору про стягнення аліментів, зокрема на непрацездатних батьків, тому передчасним є висновок апеляційного суду про відсутність у ОСОБА_3 як особи, яка не брала участі у справі, проте на користь якої стягуються аліменти, права на апеляційне оскарження, що призвело до обмеження реалізації права на апеляційне оскарження судового рішення.

Верховний Суд дійшов висновку, що у разі звернення особи з позовом про стягнення аліментів за одночасної наявності судового рішення про стягнення аліментів на користь інших осіб, яке перебуває на примусовому виконанні, останні мають право брати участь у справі про стягнення аліментів на користь заявника, оскільки мають у ній юридичну зацікавленість до вирішення спору, тобто є заінтересованими особами. Для цих осіб характерним є те, що їхні суб'єктивні права та обов'язки мають юридичний зв'язок із суб'єктивними правами і обов'язками боржника та особи, яка також звернулася з позовом про стягнення аліментів, проте

після ухвалення рішення про стягнення аліментів на користь інших стягувачів (заінтересованих осіб) та перебування його на виконанні.

Ухвалення оскаржуваного рішення суду першої інстанції вже призвело до настання негативних процесуальних наслідків у цій справі, оскільки таке рішення стало правовою підставою для звернення відповідача (у цьому спорі) з окремим позовом до скаржника. Так, боржник ОСОБА_2 у справі, що переглядалася, одразу після ухвалення рішення про стягнення аліментів на непрацевдатного батька та набрання ним законної сили звернувся до суду з позовом до ОСОБА_3 про зменшення розміру аліментів на неповнолітніх дітей. Зазначене підтверджує, що рішення суду першої інстанції про стягнення аліментів на батька боржника стосується прав та інтересів його дітей, оскільки після набрання цим рішенням законної сили виник спір щодо зменшення розміру аліментів на дітей, а задоволення цього позову впливатиме на майновий стан ОСОБА_3 та неповнолітніх дітей.

Суд апеляційної інстанції зазначеного не врахував та зробив помилковий висновок про закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3, чим фактично позбавив її права на перегляд оскаржуваного рішення, що свідчить про порушення права на доступ до суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 липня 2022 року у справі № 639/4132/20 (провадження № 61-16450св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105279387>.

7.4. Початок перебігу строку на подання зустрічної позовної заяви пов'язується з постановленням ухвали про відкриття провадження у справі, а не зі зміною підстав позову, збільшенням чи зменшенням позовних вимог

20 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання заяви про виконання зобов'язання недійсною, скасування рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, визнання не припиненими договорів позики та іпотеки.

Ухвалою суду першої інстанції до участі у справі як співвідповідача залучено ОСОБА_4.

У січні 2021 року позивач звернувся до суду з клопотанням про повернення до стадії підготовчого провадження для подання уточненої в частині підстав позову позовної заяви; уточнену позовну заяву було прийнято до розгляду.

У березні 2021 року ОСОБА_4 подав зустрічну позовну заяву до ОСОБА_3, ОСОБА_2 про визнання недійсними договорів позики та іпотеки.

Ухвалою суду першої інстанції зустрічну позовну заяву повернуто з підстав її подання з пропуском установленого частиною першою статті 193 ЦПК України строку, мотивуючи тим, що до участі у справі ОСОБА_4 залучений у лютому 2020 року, а з зустрічним позовом звернувся лише в березні 2021 року.

Постановою апеляційного суду ухвала місцевого суду скасована, справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції у зв'язку з тим,

що суд не встановив відповідачам строку для подання відзиву на уточнену позовну заяву з урахуванням змін підстав позову. Повернення зустрічної позовної заяви з підстав пропуску строку призвело до порушення прав ОСОБА_4 на подання зустрічної позовної заяви.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Згідно з частинами першою та другою статті 193 ЦПК України відповідач має право пред'явити зустрічний позов у строк для подання відзиву.

Зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову.

Зустрічна позовна заява, яка подається з додержанням загальних правил пред'явлення позову, повинна відповідати вимогам статей 175 і 177 цього Кодексу. До зустрічної позовної заяви, поданої з порушенням вимог, встановлених частиною першою цієї статті, застосовуються положення статті 185 цього Кодексу.

Зустрічна позовна заява, подана з порушенням вимог частин першої та другої статті 193 цього Кодексу, ухвалою суду повертається заявнику. Отже, зустрічна позовна заява, подана до суду поза межами строку для подання відзиву, підлягає поверненню судом заявнику.

Відповідно до частини сьомої статті 178 ЦПК України відзив подається в строк, встановлений судом, який не може бути меншим п'ятнадцяти днів з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі.

Перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок (стаття 123 ЦПК України). Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події (частина четверта статті 124 ЦПК України).

У справі, що переглядалася, відповідач ОСОБА_4 залучений до участі у справі як співвідповідач ухвалою суду 24 лютого 2020 року, в якій йому встановлено строк на подання відзиву, що не може перевищувати п'ятнадцяти днів до призначеного судового засідання. У встановлений судом строк відповідач відзив на позовну заяву та/або зустрічний позов не подав, 03 березня 2021 року ОСОБА_4 звернувся до суду з зустрічним позовом, не порушуючи питання про продовження строку на подання зустрічного позову.

Початок перебігу строку на подання відзиву на позовну заяву та, відповідно, подання зустрічної позовної заяви пов'язується з постановленням ухвали про відкриття провадження у справі, а не зі зміною підстав позову, збільшенням чи зменшенням позовних вимог.

За таких обставин, установивши, що ОСОБА_4 пропустив строк на звернення до суду з зустрічною позовною заявою та з клопотанням про продовження строку на подання зустрічного позову не звертався, суд першої інстанції зробив правильний висновок про наявність підстав для повернення зустрічної позовної заяви.

Верховний Суд також звернув увагу на те, що повернення зустрічного позову не позбавляє осіб права пред'явити позов у загальному порядку, тому не є обмеженням доступу до правосуддя.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 липня 2022 року у справі № 237/3566/17 (провадження № 61-13886св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105533355>.

7.5. Апеляційний перегляд судових рішень можливий лише за наявності матеріалів справи. Якщо судове провадження втрачене, то апеляційний перегляд судових рішень можливий лише після його відновлення

20 липня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Тамбро» (далі – ТОВ «Тамбро»), ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення земельного сервіту.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив і встановив земельний сервітут на право в'їзду та виїзду по наявному шляху до комплексу виробничих будівель і споруд, який належить ОСОБА_1, через земельну ділянку, що належить ОСОБА_2, встановивши розмір оплати за користування земельним сервітутом. Також встановлені на постійній оплатній основі земельний сервітут на право обслуговування огорож, що належать ТОВ «Тамбро» та ОСОБА_1 та які встановлені на межі із земельними ділянками, що належать ОСОБА_2, та земельний сервітут на право обслуговування ТОВ «Тамбро» та ОСОБА_1 підземного силового кабелю енергопостачання, прокладеного через земельну ділянку, яка належить ОСОБА_2.

ОСОБА_3 як особа, яка не брала участь у справі, звернувся до суду з апеляційною скаргою на рішення місцевого суду, в якій просив його скасувати та ухвалити нове рішення про відмову в позові.

Апеляційний суд відкрив апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3, згодом – закрити апеляційне провадження, зазначивши, що ОСОБА_3 набув право власності на спірну земельну ділянку після ухвалення оскаржуваного рішення судом першої інстанції та його перегляду апеляційним судом, матеріальні і процесуальні права особи, не залученої до участі у справі, це рішення суду не порушує.

Верховний Суд змінив мотивувальну частину ухвали апеляційного суду, виклавши її в такій редакції.

Апеляційний суд установив, що ОСОБА_3 набув право власності на спірну земельну ділянку, щодо якої рішенням місцевого суду встановлений постійний земельний сервітут. Вказане рішення суду першої інстанції було відновлене ухвалою суду після набуття скаржником права власності на земельну ділянку, щодо якої встановлений земельний сервітут.

Аналіз матеріалів справи свідчить про те, що за заявою ТОВ «Тамбро» ухвалою місцевого суду відновлено втрачене судове провадження в цивільній справі

№ 423/725/13 за позовом ТОВ «Тамбро» та ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення земельного сервітуту в частині оскаржуваних судових рішень, проте апеляційний суд скасував ухвалу місцевого суду та направив справу для продовження розгляду до суду першої інстанції. Таким чином, відновлення втраченого провадження у порядку, передбаченому статтею 489 ЦПК України, не завершилося.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 квітня 2021 року у справі № 2-1696/10 (провадження № 61-17170св20) зазначено, що відповідно до частини першої статті 367 ЦПК України суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги. Системне тлумачення цих норм процесуального права дає підстави дійти висновку про те, що законодавець чітко визначив апеляційний перегляд лише за наявності матеріалів справи.

У статті 488 ЦПК України встановлено, що відновлення втраченого повністю або частково судового провадження в цивільній справі, закінченій ухваленням рішення або у якій провадження закрито, проводиться у порядку, встановленому цим Кодексом.

Відповідно до частини першої статті 489 ЦПК України втрачене судове провадження у цивільній справі може бути відновлене за заявою осіб, які брали участь у справі, або за ініціативою суду. Відновлення втраченого судового провадження здійснюється судом, який розглядав справу як суд першої інстанції (статті 490 ЦПК України). Вчинення таких дій судами вищої інстанції під час здійснення перегляду судових рішень не передбачено.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 09 грудня 2020 року у справі № 435/4160/13-ц (провадження № 61-15459 св 19) зроблено висновок, що «тлумачення частини першої статті 494 ЦПК України свідчить, що допускається відновлення втраченого провадження в частині, якщо провадження втрачено у відповідній частині. При цьому, не допускається відновлення втраченого провадження в частині, якщо воно втрачено повністю.

У справі, що переглядалася, апеляційний суд не врахував, що судове провадження втрачене повністю, ухвала суду першої інстанції про його часткове відновлення (в частині оскаржуваних судових рішень) скасована апеляційним судом з направленням справи для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Апеляційний перегляд судових рішень можливий лише за наявності матеріалів справи і, зокрема, якщо судове провадження втрачене – лише після його повного відновлення.

За таких обставин апеляційний суд помилково переглянув рішення суду першої інстанції по суті та зробив висновок, що питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки ОСОБА_3 як особи, що подала апеляційну скаргу, оскаржуваними рішеннями суду не вирішувались, тому апеляційне провадження за його скаргою підлягає закриттю на підставі пункту 3 частини першої статті 362 ЦПК України. Проте

апеляційний суд правильно заклав апеляційне провадження, але помилився щодо мотивів такого висновку, оскільки апеляційне провадження підлягало закриттю у зв'язку з тим, що апеляційний перегляд судових рішень за відсутності матеріалів відповідної справи або її неповного відновлення ЦПК України не передбачений.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 липня 2022 року у справі № 423/725/13 (провадження № 61-15590св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105533335>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за липень 2022 року / Упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС к. ю. н, доцент Д. Д. Луспенник. Київ, 2022. – 40 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)